

تاریخچه هماتولوژی در ایران و یادی از قدیمی ترین هماتولوژیست ها - بخش نخست

در این بخش از ماهنامه با عنوان "تاریخچه هماتولوژی در ایران" به همت دکتر نصراله سیار به رشته تحریر درآمده است. این مطلب خواندنی شامل چند بخش است که در این شماره به بخش نخست آن پرداختیم.

در سال ۱۳۲۰ بنا به دعوت پرفسور ابرلن (فرانسوی)، رئیس دانشکده پزشکی به دانشگاه تهران منتقل شد و در بیمارستان رازی که در آن زمان بیمارستان مرکزی دانشکده پزشکی بود به عنوان رئیس آزمایشگاه مشغول به خدمت شد و در عین حال به بررسی معاینه و درمان بیماران خونی هم می پرداخت.

دکتر پویا، اولین مورد لوکمیا - کالا آزار و تالاسمی ماژور را در ایران تشخیص داد.

دکتر پویا در سال ۱۳۳۴ توسط آقای دکتر اقبال رئیس دانشگاه تهران به عنوان استاد بیماری های خون انتخاب شد. در بخش بیماری های عفونی بیمارستان هزار تخت خوابی (امام خمینی فعلی) که به ریاست دکتر اقبال اداره می شد ۲۰ تخت و یک اتاق برای آزمایشگاه هماتولوژی در اختیار ایشان قرار داده شد. در سال ۱۳۳۸ بخش خون با ۲۰ تخت و آزمایشگاه به بیمارستان رازی منتقل شد.

در بیمارستان رازی دکتر پویا د و نفر پزشک دکتر محمد زمانیانپور و دکتر اسکندر اخوان ذاکری را به عنوان آسیستان انتخاب کرد. وی در سال ۱۳۴۳ بازنشسته شد و دکتر قائمی به ریاست بخش خون منصوب شد.

هماتولوژی رشته ای از علوم پزشکی است که خون و بافت های خونساز را بررسی می کند. توضیح بیشتر آنکه هماتولوژی یکی از رشته های فوق تخصصی بیماری های داخلی است و دارای دو بخش عمده است: هماتولوژی بالینی و هماتولوژی آزمایشگاهی. در بخش آزمایشگاهی، شناسایی سلول های طبیعی و غیر طبیعی خون و مغز استخوان اهمیت خاصی دارد. اغلب موارد تشخیص قطعی و در بعضی موارد تشخیص احتمالی بیماری های خون به وسیله بررسی های سیتومرفولوژی انجام می شود. سابقه آشنایی با مرفولوژی هماتولوژی در ایران به کمتر از ۸۰ سال قبل می رسد.

دکتر پویا؛ اولین هماتولوژیست ایران

دکتر یحیی پویا متولد سال ۱۲۷۳ شمسی در اوانک طالقان است. ایشان در سال ۱۲۹۵ دوره پزشکی آن زمان را به پایان رسانید. دکتر پویا اولین پزشک ایرانی بود که در انستیتو پاستور تهران در سال ۱۲۹۷ تحت نظر پزشک فرانسوی علوم آزمایشگاهی را آموخت.

در سال ۱۳۰۸ به کشور فرانسه مسافرت کرد و مدت ۷ سال در رشته های پارازیتولوژی - هماتولوژی - مالاریا و سفلیس آموزش دید و کار کرد. چند سال پس از بازگشت به ایران برای تکمیل هماتولوژی به فرانسه رفت. پس از برگشت به ایران به عنوان پزشک بهداری شهرداری استخدام شد.



از راست: دکتر سیار - شادروان دکتر اخوان ذاکری (سال ۶۹)

دکتر زمانیانپور

پس از گذراندن دوره دستیاری به درجه استادیاری (که در آن زمان رئیس درمانگاه می گفتند) ارتقا یافت و برای تکمیل تحصیلات هماتولوژی به مدت یکسال به فرانسه رفت. بعدها دکتر زمانیانپور به درجه استادی ارتقا یافت.

دکتر زمانیانپور پزشکی دانشمند بود و مهارت خاصی در تشخیص بیماری های خون و مرفولوژی هماتولوژی داشت. با همه با نهایت خوشروئی برخورد می کرد. علاوه بر آموزش بالینی و درمانی مرفولوژی هماتولوژی را هم به فلوهای هماتولوژی - انکولوژی آموزش می داد. دکتر زمانیانپور در سال ۱۳۷۰ بنا به درخواست خودش بازنشسته شد.

دکتر اسکندر اخوان ذاکری

دکتر اخوان پس از گذراندن دوره دستیاری به درجه استادیاری ارتقا یافت. چندی پس از اینکه دانشیار شد، برای کارهای تحقیقاتی به مدت یکسال به آمریکا رفت. دکتر اخوان بعدها به درجه استادی رسید. نامبرده انسانی فعال - دانشمند و درست کار بود. با اینکه از فشارخون و بیماری قلبی رنج می برد، معذالک تا یک روز قبل از عمل جراحی قلب که منجر به وفاتش شد از فعالیت دست برنداشت. دکتر اخوان در

تشخیص و درمان بیماری های خون تبحر خاصی داشت و مرفولوژی هماتولوژی را به خوبی می دانست و به فلوها آموزش می داد. از سال ۱۳۵۸ تا سال ۱۳۷۱ که درگذشت، ریاست بخش خون را به عهده داشت.

دکتر ابوالقاسم قائمی

در سال ۱۳۴۳ پس از بازنشستگی دکتر پویا به ریاست بخش خون بیمارستان رازی منصوب شد. دکتر قائمی ابتدا در بخش سرم شناسی (علوم پایه پزشکی) به عنوان آسیستان توسط آقای دکتر میردامادی استاد سرم شناسی، انتخاب شد. پس از چندی به آمریکا رفت و مدت ۹ سال در چند رشته پزشکی از جمله هماتولوژی آموزش دید و کار کرد. در سال ۱۳۴۱ به ایران برگشت و به عنوان مشاور

هماتولوژی در بخش کودکان استاد دکتر قریب بیمارستان هزار تخت خوابی مشغول به خدمت شد. در سال ۱۳۴۳ به ریاست بخش خون پس از دکتر پویا منصوب شد. پس از چند سال، بخش خون را از بیمارستان رازی به بیمارستان هزار تخت خوابی منتقل کرد و در سال ۱۳۴۹ بازنشسته شد و ریاست بخش خون به عهده دکتر فریدون علا واگذار شد.

دکتر فریدون علا

متولد ۱۳۱۰ در پاریس است. تحصیلات ابتدائی خود را در تهران و دوران متوسطه را در انگلستان و نیمه دیگر را در آمریکا گذراند. دکتر علا رشته تاریخ را در دانشگاه هاروارد آمریکا گذراند و لیسانس گرفت و سپس به

شد و خانم ایراندخت شمائی پزشک بخش خون و خانم بیدار تکنسین مربوطه توسط خودایشان آموزش دیدند.

درمانگاه بیماری های خونریزی دهنده و هموفیلی

آقای دکتر علا در سال ۱۳۵۳ در ساختمان درمانگاه های بیمارستان، چندین اتاق برای آزمایشگاه بخش خون و یک اتاق برای آزمایشات بیماری های خونریزی دهنده تحویل گرفت. یک سال بزرگ هم که چند اتاق داشت برای کارهای درمانی بیماران بیماری های خونریزی دهنده به خصوص هموفیلی ها تحویل گرفت. وسایل و تختخواب های متعددی در این سالن قرار داده شد و سرپرستی و اداره آن را به عهده خانم شمائی و مسئولیت انجام آزمایشات خونریزی دهنده را به خانم بیدار واگذار کرد. ۶ تخت بستری هم در بخش خون بیمارستان برای افراد هموفیلی اختصاص داد. بیماران هموفیلی باید دائما تحت نظر باشند و احتیاج به تزریقات پلاسما کم و بیش دارند.

گرفتاری و مصیبت زمانی است که بیمار هموفیلی احتیاج به عمل جراحی پیدا کند و پزشک مسئول این رشته باید دائما به بیمار رسیدگی کند و احتیاجات پلاسمائی او را برطرف نماید و این کار تا مدتی پس از عمل جراحی هم ادامه دارد.



از راست: دکتر سیار - دکتر فریدون علا (آبان ۷۸)

فراهم شد. تدریجا طیف کارهای آزمایشگاهی مورد نظر ایشان گسترش پیدا کرد. یکی از کارهای وی تشخیص هپاتیت B بود که تا آن زمان در ایران انجام نمی شد.

بیماران هموفیلی

دکتر علا، علاقه مند شد که به داد این بیماران که به قول وی دچار «بیماری یتیم» بودند برسد چون در ایران مورد توجه هیچکس نبودند. کودکان هموفیلی پسرانی هستند که به علت خونریزی های مکرر داخل مفصلی، مفاصل شان به خصوص مفصل زانو تخریب می شود به طوریکه بعضی از آنها در سن ۱۴ سالگی قادر به پایین آمدن از تخت هم نیستند. در آن زمان برای درمان آنها فقط خون کامل تزریق می شد «آن هم چه خونی». با همت ایشان آزمایشگاه تشخیص بیماری های خونریزی دهنده تشکیل

انگلستان برگشت. دوران دانشکده پزشکی را در شهر ادینبورگ گذرانید و در سال ۱۳۳۸ دیپلم پزشکی را گرفت. سپس دوره تخصصی داخلی و فوق تخصص بیماری های خون را در انگلستان گذرانید و اولین پزشک ایرانی بود که MRCP گرفت.

دکتر علا در سال ۱۳۴۳ به ایران برگشت و در سال ۱۳۴۹ به ریاست بخش خون منصوب شد. پس از قبول ریاست بخش، تصمیم به ایجاد یک آزمایشگاه مجهز برای بخش خون گرفت. این برنامه احتیاج به بودجه داشت. دانشگاه کمکی نکرد ولی ایشان توسط ولگام تراست مبلغ ۱۸۰۰۰ لیره استرلینگ گرفت. این مبلغ موجب خریداری و فراهم کردن تمام وسایل آزمایشگاهی لازم برای تشکیل یک مرکز مدرن شد به علاوه خرج استخدام موقت یک تکنولوژیست خارجی هم از آن



از راست: دکتر سیار - خانم دکتر شعاعی - دکتر زمانیان پور (بهمن ۵۳)

پرستاری و تزریقات هموفیلی ها

پرستاری و تزریقات این بیماران چندین سال به عهده خانم خدیجه اسمعیل زاده بود.

خانم اسمعیل زاده از سال ۱۳۵۷ تا دو سال، پرستار بخش خون بود. در سال ۱۳۷۳ سرپرستار (هدنرس) بخش خون شد. در این مدت با هموفیلی های بستری و تزریقات و کارهای درمانی آنها آشنایی کامل پیدا کرد. لذا در سال ۱۳۷۸ به درمانگاه خون منتقل شد و علاوه بر کارهای پرستاری درمانگاه خون، به خصوص مسئول کارهای درمانی و تزریقات پلاسما به هموفیلی ها بود و تا سال ۱۳۸۵ که به قسمت دیگر بیمارستان منتقل شد و این کارها ادامه داشت.

بیماران هموفیلی دچار افسردگی هستند و بعضی از آنها اختلالات روانی پیدا می کنند، لذا پرستاری و مراقبت از آنها کار مشکلی است. خانم اسمعیل زاده با صبر و مراقبت و استقامت با این بیماران کنار می آمد. خانم دکتر شعاعی تا سال ۱۳۵۸ سرپرست درمانگاه هموفیلی ها بود و از آن سال به بعد تا مدت ۱۰ سال آقای دکتر منوچهر کیهانی سرپرست بود و بعد از ایشان آقای دکتر رمضانعلی شریفیان تا سال ۱۳۸۳ سرپرست بود. پس از ایشان آقای دکتر سید رضا صفائی نودهی به مدت دو سال سرپرست بود و از سال ۱۳۸۵ آقای دکتر غلامرضا توگه سرپرست شد که هنوز ادامه دارد.

بخش انتقال خون بیمارستان

بدیهی است هپاتیت B و مالاریا توسط این افراد به گیرندگان خون منتقل می شد و خدا می داند چه بیماری های دیگری به بدبخت گیرنده خون انتقال داده می شد.

* ادامه این مطلب خواندنی را در شماره آتی مطالعه کنید.

از سال ۱۳۳۴ به خاطر دارم که انتقال خون بیمارستان نزدیک درب شرقی بیمارستان هزار تخت خوابی بود. این بخش دارای ۲ تا ۳ اتاق - یک پزشک رئیس و دو تا سه پرستار و مستخدم داشت.

صبح ها فروشنندگان خون حرفه ای جلوی اتاق انتقال خون صف می کشیدند. اغلب آنها کسانی بودند که جویای کار بودند و از شهرستان ها به تهران آمده بودند. بعضی هم توسط دلالتان فروش خون حرفه ای راهنمایی می شدند. بخش انتقال خون مستخدم قوی هیکلی داشت که چوبی به دست می گرفت و اهدا کنندگان خون را به صف می کرد. بعضی را هم با کتک از صف بیرون می کرد و می گفت تو تازه خون داده ای برو پی کارت. از ۲۰۰-۳۰۰ CC خون در شیشه استرل گرفته می شد و ۱۰ تومان به او بازپرداخت می شد. چون اغلب خون دهندگان کم خون می شدند خون آنها حاوی پلاسما زیاد و گلبول های قرمز کمی بود.